

Középkori főúri életrajzok problémái Kanizsai László (†1477/78) példáján

Jelige: „Ille gubernatae gloria Pannoniae...”

Tartalomjegyzék

Bevezetés	2
Kanizsai László életének forrásai	3
Oklevelek.....	3
Krónikák	3
Szakirodalom	4
Kanizsai László rövid életrajza	7
Kanizsai László gyermekévei	8
Kanizsai László Nándorfehérvár alatt	10
Nándorfehérvártól Németújvárig	13
Kanizsai László és az 1459-es lázadás	16
Kanizsai László és az 1467-es erdélyi lázadás.....	20
Kérdések Kanizsai László halála körül.....	21
Kanizsai László birtokpolitikája.....	22
Összegzés	28
Melléletek	29
Bibliográfia	31

Bevezetés

Mivel mindig is érdekelt a Hunyadiak kora, ezért e korral foglalkozó könyvet olvastam, melyekben fel-feltűnt a dunántúli főúr, Kanizsai László (1431-1477/78) neve, ám a szerzők megállapításait összevetve számtalan ellentmondást tapasztaltam. Mivel nem hagyott nyugodni a gondolat, megpróbáltam megkeresni a főúr életrajzát, ám azzal a problémával találkoztam, hogy – a vezető egyházi személyeket leszámítva – szinte alig rendelkezünk a középkori főurakról szóló részletes politikai életrajzokkal, csupán pár soros rövid adatközléseket találhatunk a különböző életrajzi lexikonokban.¹ Így Kanizsai László életútja sincs megírva. Ezért nekiálltam összegyűjteni a Kanizsaiakról szóló műveket, amikkel nem csak a nagykanizsai helytörténet szintjén, hanem országos szinten is foglalkoztak. Eme írásokat átnézve feltűnt, hogy bizonyos részletek világosan kirajzolódtak, ám a kérdőjelek is sokasodtak. Az ellentmondások mellett számtalan olyan – eléggé megkérdőjelezhető – információ is előkerült, amely fel-feltűnik immár száz éve a szakirodalomban. Tehát tapasztalnom kellett, hogy még egy ilyen, viszonylag jelentős középkori főúrról sem tudunk megnyugtatóan a szakirodalomból tájékozódni. A probléma az, hogy nem csak az ő, de rengeteg báró életrajza még hiányzik, aminek megléte hatalmas segítséget jelentene a magyar középkor tanulmányozásához, mind országos, mind helytörténeti szinten.

A főúr életrajzát a teljes forrásanyag feldolgozásának hiányában még nem áll módomban megrajzolni, így e dolgozat fő célja egy historiográfiai elemzés, ami igyekszik bemutatni a Kanizsai Lászlóról szóló szakirodalmat, annak jól kidolgozott részeit, új eredményeit, valamint a hiányosságait és ellentmondásait is. Emellett szeretnék rámutatni ezek okára, és megfigyelni azt, hogy hogyan terjedtek el a hamis, vagy erősen megkérdőjelezhető információk. Ezt mindenképpen fontosnak tartom, mivel ez az első lépcsőfok egy Kanizsai Lászlóról szóló életrajz megírásához. Az eddigi forráskutatásaim még viszonylag kezdő stádiumban vannak, azonban az okleveles forrásfeldolgozáson alapuló kutatásaim egy-két eredményét és az ezekből fakadó kérdéseket is ismertetem.

Dolgozatom elején szeretném a főúr életével kapcsolatos forrásokat röviden bemutatni, majd a szakirodalmat ismertetni. Ezek után Kanizsai László életútjáról egy rövid ismertetést adni, majd életének főbb eseményei tükrében a szakirodalom és a feltárt források alapján egy vázlatot adni a politikai életrajzához. Ezt kiegészítem egy, a birtokpolitikájáról szóló fejezettel, melynek tükrében sok, első látásra tisztán politikai döntése érthetőbbé válik.

¹ Például Markó 286. p., Budai 258. p. A Magyar Életrajzi Lexikonban nem szerepel.

Kanizsai László életének forrásai

Oklevelek

A legnagyobb forrásértékkel a korabeli oklevelek rendelkeznek. A Magyar Országos Levéltár 1526 előtti anyagát tartalmazó digitális adatbázisát végignézve több mint száz oklevél említi meg Kanizsai László nevét.² Az oklevelek túlnyomó többsége birtokügyekkel foglalkozik, mégis a birtokok mellett számtalan más információt megtudhatunk belőlük. Többek közt fény derül a családi kapcsolatokra, a rokoni szálakra, katonai eseményekre és különböző politikai mozdulatokra. Az oklevelek többsége a Nádasdy-levéltárban található, mivel Kanizsai Orsolya és Nádasdy Tamás házassága következtében a Nádasdy család örökölte a Kanizsai-uradalmakat, és ezzel együtt a Kanizsai-levéltárat is, amely sok dunántúli család levéltárával szemben megmaradt.³ Emellett a Győr-Moson-Sopron megyei levéltár őrzött meg több fontos Kanizsai-oklevelet. Ennek oka kettős: egyrészt a család több évszázadon át jelentős birtokokkal rendelkezett Sopron vármegye területén, másrészt a török dúlás is sokkal kisebb mértékben érintette eme területet, mint mondjuk Tolna vármegyét, ahol az iratok nagy része elpusztult.

Mára számtalan forráskiadvány is segítheti a Kanizsaiakkal foglalkozó történelmet, elég csak a Sopron vármegyei oklevélkiadásokra,⁴ vagy Zalai okmánytárra,⁵ a Hazai Okmánytárra,⁶ a Győr megye okleveleire,⁷ vagy a vasvári káptalan okleveleinek regesztáira⁸ gondolnunk, nem is beszélve Teleki József máig alapvető fontosságú munkájáról.⁹

Krónikák

Kanizsai László életét tekintve felbecsülhetetlen forrást jelent a két, Mátyás király idején született mű, Thuróczy János krónikája és Antonio Bonfini magyar története. A magyarok krónikája viszonylag pozitív képet fest a Kanizsai családról, ám ennek az oka máig kérdéses. Az mindenestre bizonyított, hogy Thuróczy több, a Kanizsaiakat dicsérő oklevelet dolgozott bele

² Magyar Országos Levéltár: A Középkori Magyarország Levéltári Forrásainak Adatbázisa <http://mol.arcanum.hu/dldf/opt/a110505html?v=pdf&a=start> (2012. december 4.) Emellett feltehetően még több száz olyan oklevél van, ami nincs mutatókkal ellátva.

³ Engel 1996 17. p.

⁴ Házi

⁵ Zala vármegye története, oklevéltár II.

⁶ Hazai okmánytár

⁷ Horváth

⁸ Regeszták a vasvári káptalan levéltárának okleveleiről (1130) 1212-1526

⁹ Teleki

a művébe.¹⁰ Emellett Kanizsai Lászlót is többször megemlíti, és az általa leírtak hozzájárulnak ahhoz, hogy az oklevelek viszonylag sematikus Kanizsai László-képét árnyalni lehessen. Bonfini műve is ebben segít, ám mivel sokszor Thuróczy munkáját vette alapul, e témában sok új információval nem szolgál.¹¹ Ennek ellenére a két forrás összehasonlításakor több kisebb eltérés és plusz információ tapasztalható. A későbbi évszázadok történetírói, mint például Heltai Gáspár¹² és Virág Benedek¹³ Thuróczy valamint Bonfini alapján szintén többször megemlíti Kanizsait. Náluk is a nándorfehérvári események, valamint Hunyadi László elfogatása körül kerül elő Kanizsai neve. Fontos megemlíteni Thomas Ebendorfer krónikáját is, a *Chornica Austriae*-t, amely – tudtommal az egyedüli külföldi korabeli krónikaként – szintén megemlíti Kanizsai Lászlót.¹⁴

Szakirodalom

A Kanizsai család története az előbb bemutatott viszonylag jó forrásadottságoknak is köszönhetően sok kutató kíváncsiságát is felkeltette, így az elmúlt másfél évszázad alatt több tanulmány és könyv született a családról. Azonban az eddigi szakirodalom vagy csak a család egy-egy tagjával foglalkozott, vagy pedig a család történetét egy nagyobb téma egyik részeként mutatta csak be. Így sajnos a mai napig nem született egy kizárólag a család történetét átfogóan bemutató monográfia. A szakirodalom minősége nagy változatosságot mutat, vannak nagy felkészültségről és háttértudásról árulkodó művek, azonban megjelentek viszonylag gyengén sikerült írások is.

A Kanizsai család történetének kutatása a XIX. század második feléig vezethető vissza. Már a XIX. század elején Budai Ferenc *Polgári lexicon*a részletesen ír a család több tagjáról, köztük Lászlóról is,¹⁵ majd jó pár évtized múlva az első nagy hazai családtörténeti opus, Nagy Iván alapmunkája foglalkozik Kanizsai László személyével. Ám a kutatás kezdetlegességét mutatja, hogy a rokoni kapcsolatokat nagyon összekeverte, és a család két különálló ágát is össze-mosta.¹⁶ Pór Antal 1890-ben a *Turulban* közölte közel ötven oldalas tanulmányát az Osl-nemzetség XIII-XIV. századi történetéről, ám az időbeli lehatároltság miatt Kanizsai László e műben nem szerepel. 1900-ban a főnemesi családok kutatásában újabb fejezet nyílt Karácso-

¹⁰ Mályusz 134-135. p.

¹¹ Kulcsár 166. p.

¹² Heltai 245. p. 251. p. 261. p. 263. p.

¹³ Virág 338. p. 341. p. 344. p.

¹⁴ 1967. 437. p.

¹⁵ Budai 258. p.

¹⁶ Nagy 67. p.

nyi János műve által, amiben már részletesebben ír a családról, ám a történetüket csak a XIV. század közepéig tárgyalja.¹⁷ Helyi szinten először 1876-ban Szukits Nándor írt pár sort a főúrról, elkövetve szintén azt a hibát, hogy apát és fiát összemosta.¹⁸ két évtizeddel később, 1896-ban Nagykanizsán jelent meg Balogh János könyve a város hadtörténeti múltjáról. E könyv írója, mint ahogy a bevezetőjében írja, a millenniumi ünnepségek alkalmára, mint a nagykanizsai 20. honvéd gyalogezred századosa írta meg a művét.¹⁹ A munka az őskortól egészen 1896-ig tekinti át a város hadtörténetét, természetesen a török időket a központba állítva. Bár a Kanizsaiak történetét eléggé felületesen kezeli, Lászlórol viszonylag sokat ír. Hivatkozásokat nem használ, mindössze a bevezető végén közli három oldalon át a felhasznált irodalmat, amely eléggé kusza, pontatlan, és Pliniustól Fényes Elekig sok minden található benne. Kiadása óta a helyi történelmi kutatások egyik alapmunkája lett, és a hatása a mai napig érezhető. 1929-ben készült el Holub József Zala vármegye középkori történetét bemutató szintézise, amelyben a Kanizsaiak hivatalviseléseivel kapcsolatban talált meg több információt. Zala vármegye mellett Sopron vármegye kutatói dolgoztak fel sok fontos adatot a Kanizsaiakról az 1930-as években, így a bencés tanár, Herczeg Frigyes a Hunyadi-kori Sopron vármegye történetét írta meg, külön fejezetet szentelve a Kanizsaiak Sopron vármegyei birtokainak.²⁰ Belitzky János pedig a már régóta tervezett Sopron vármegye történetében ír a Kanizsaiaknak a vármegyében betöltött szerepéről.²¹ A Mátyás-korra vonatkozóan itt is olvashatunk a családot érintő katonai, gazdasági és politikai eseményekről. 1941-ben Reiszig Ede adott egy alapos és átfogó képet a Kanizsai család történetéről.²² Ezután az 1980-as évekig hosszú hallgatás következett, míg nem V. Molnár László állt neki foglalkozni a családdal és Kanizsa várával.²³ Az alapvetően új- és legújabb kori történész 1987-ben írt a Kanizsaiakról és a Kanizsa váráról egy tudományos publikációt a Hadtörténeti Közleményekben, valamint egy inkább a nagyközönségnek szánt munkát is publikált. 1988-ra a Méri István által vezetett kanizsai vár régészeti feltárásának eredményei is napvilágot láttak, amely sok kérdéses pontot tisztázott a vár középkori története körül is.²⁴ A Kanizsai családot, és a középkori Kanizsát illetően a régész végzettségű Vándor László munkássága a legjelentősebb. Több publikációban érkezett már a kanizsai vár építéséről és szerkezetéről, valamint a Nagykanizsa városi monográfiában sze-

¹⁷ Karácsonyi

¹⁸ Szukits 25. p.

¹⁹ Balogh

²⁰ Herczeg

²¹ Belitzky

²² Reiszig

²³ V. Molnár László: Kanizsa vára, V. Molnár László 1987.

²⁴ Méri

replő tanulmánya nyújtja eddig a leghitelesebb képet a családról.²⁵ A kutatások az ezredforduló után is folytatódtak, Száraz Csilla a város közép- és újkori történetét régészeti szempontból kutatja,²⁶ Bilkei Irén²⁷ és Rácz György²⁸ pedig a Mátyás-kori Zala vármegye történetéhez adott hiánypótló szakirodalmat. E munkák Kanizsai Lászlóról új információkat nem hoztak a felszínre, de a segítségükkel könnyebben elhelyezhető a báró a korban. Nógrády Árpád pedig azzal, hogy Kanizsai László hasonló nevű fiának a számadáskönyvét kiadta, nem csak a Kanizsai-birtokok kutatását könnyítette meg, de számtalan egyéb témához nyújtott forrást.²⁹ A Kanizsai-birtokok rekonstrukciójához emellett Csánki Dezső műve nyújthat nagy segítséget.³⁰ Végül meg kell említeni Körmendi Tamás munkásságát, aki az Osl, s így a Kanizsai címerek történetét írta meg.³¹

Feltehetően a krónikáknak és a már ismertetett szakirodalomnak köszönhetően az országos szintézisekben is megtalálható Kanizsai László. Így szerepel már A magyar nemzet történetében³², Hómann Bálint és Szekfű Gyula Magyar történetében,³³ és a legtöbb jelentősebb régebbi hadtörténeti szintézisben; Rónai Horváth Jenő Magyar hadi krónikájában,³⁴ A magyar nemzet hadtörténetében,³⁵ azonban se a Magyarország hadtörténete, se a Milleniumi hadtörténet nem említi meg őt még Nándorfehérvárnál sem. A Hunyadi Mátyással foglalkozó szakirodalom ellenben a kezdetektől a mai napig minimum az 1457-es bebörtönzését és az 1459-es lázadásban való részvételét megemlíti.³⁶

²⁵ Vándor 1994.

²⁶ Száraz

²⁷ Bilkei

²⁸ Rácz

²⁹ Nógrády 2011

³⁰ Csánki

³¹ Körmendi

³² Fraknói 1896 153. p. 163. p. 177. p. 195. p.

³³ Hóman-Szekfű 269. p. 313. p. 316. p. 325. p.

³⁴ Rónai 292. p.

³⁵ A magyar nemzet hadtörténete 25. p. 265. p. 278. p. 290. p.

³⁶ Például Hunyadi Mátyás, a király 191. p. 192. p. 200. p., Fraknói 1890 42. p. 102. p., E. Kovács 1990 35. p., Rex invictissimus 175. p., Mátyás, a reneszánsz király 31. p.

Kanizsai László rövid életrajza³⁷

Kanizsai II. László egy híres dunántúli bárói család egyik sarjaként látta meg a napvilágot. Édesapja Kanizsai I. László, édesanyja pedig Garai Dorottya volt. Első ismert említése 1431. december 19-re tehető. Három fiútestvére létezéséről tudunk, ám feltehetően ő volt a legidősebb. Gyermekfejjel Habsburg Albert halála után Erzsébethez és fiához csatlakozott, ám kénytelen volt átállni I. Ulászló oldalára. Az 1450-es évektől a Hunyadi család hívei közt találjuk. Thuróczy és Bonfini szerint részt vett Nándorfehérvár 1456-os ostromában, és arról is szólnak források, hogy Cillei Ulrik megöléséhez is köze volt. 1457 tavaszán V. László parancsára a Hunyadi fiúkkal együtt őt is elfogták, ám sikerült a budai várból megszöknie, és aktív szerepet vállalt Szilágyi Mihály oldalán Hunyadi Mátyás királlyá választásában. 1458-ban III. Frigyes nyugat-magyarországi területei ellen vezetett a király megbízásából hadjáratot, ám 1459-ben Németújváron már a Mátyás-ellenes összeesküvők között találjuk. Ennek ellenére a körmendi csata után visszatért a király szolgálatába, aki erdélyi vajdává nevezi ki (1459-1461). 1458 és 1466 között zalai, 1460 és 1461 között soproni és vasi, 1464-ben vasi ispán tisztét töltötte be. 1464-től 1467-ig pedig a lovászmesteri címet birtokolta. Vándor László szerint belekeveredett az 1467-es erdélyi felkelésbe. Halála körülményei tisztázatlanok, annyi bizonyos, hogy egy 1478-as oklevél már néhainak mondja. Feleségével, az ismeretlen származású Magdolnával 1461-ben kötött házasságot, melyből három fiúgyermekről van tudomásunk.

³⁷ E rövid áttekintésbe nem tettem hivatkozásokat, mivel az adott fejezetekben részletesen tárgyalom a főúr életét, és ott részletesen bemutatom a fenti megállapítások forrásait is.

Kanizsai László gyermekevei

Mindeddig a szakirodalom nem foglalkozott Kanizsai László gyermekeinek vizsgálatával. A főúr születési helyét és idejét sem tudjuk, csak egy 1431. december 19-ei keltezésű oklevél említi először.³⁸ Három fiútestvér, Miklós, János és Lőrinc létezéséről tudunk, ám feltehetően ő volt a legidősebb.³⁹ Életének eseményeire 1456-ig leginkább a családtagjairól megmaradt információkból következtethetünk. A régebbi szakirodalomnak problémát jelentett az, hogy László apját, valamint fiát is Lászlónak hívták, ezért sokszor összevonták őket. Ám mára nyilvánvalóvá vált, hogy az édesapa Kanizsai I. László, az édesanya pedig Garai Dorottya, Garai Miklós nádor és Cillei Anna lánya volt. Így Dorottya által, aki Borbála királyné testvére volt, a Kanizsai család rokonságba került a királyi házzal. 1434-ben elhunyt a család feje, Kanizsai I. László, így a Kanizsai nemzetségnek nem maradt felnőtt férfi tagja. Reiszig véleménye szerint ezért a fiatal főúr az anyja, és idősebb unokatestvére, Kanizsai Imre befolyása alá került.⁴⁰ Vándor pedig oklevelekre hivatkozva arról ír, hogy László kiskorúsága alatt édesanyja vette kézbe a birtokok irányítását, és nagy aktivitással intézte a család ügyeit.⁴¹ A megözvegyült asszony úgy tűnik – a kor szokásai szerint – újra megházasodott, mert egy 1443 júniusában kelt oklevél Garai Dorottyát, mint Rozgonyi Rénold feleségét említi.⁴²

A rokoni szálak miatt Zsigmond halála után a család Albert király, majd annak halála után özvegye, Erzsébet pártjához csatlakozott, és V. László trónra jutását és uralmát támogatták.⁴³ A rendek másik szárnya által trónra emelt I. Jagelló Ulászló ezért Kanizsai II. Lászlót és III. Miklóst, valamint unokatestvérüket, Imrét, hűtlennek nyilvánította, és a kehidai birtokukat is elvette.⁴⁴ 1440-től kezdve Ulászló hadai a Dunántúlon is folyamatosan előrenyomultak, és 1441 tavaszára Vas és Zala vármegyék ellenséges várait ostromolták már, de miután a király hadai a Kanizsai birtokokat is kezdték fenyegetni, a Kanizsai fiúk átálltak a I. Ulászló oldalára, aki cserébe Imrét 1442-ben kinevezte vasi főispánnak.⁴⁵ Engel Pál és E. Kovács Péter szerint valószínű, hogy ekkor született meg Anyadwaloga település. Az időközben I. Ulászló

³⁸ Reiszig 71. p.

³⁹ Reiszig 81. p.

⁴⁰ Reiszig 71. p.

⁴¹ Vándor 1994 241. p.

⁴² DL 92947. Bár név szerint nem említi az oklevél Garai Dorottyát, de az özvegyet Engel Pál vele azonosította. Engel 2003

⁴³ Vándor 1994 241. p.

⁴⁴ Zala megyei okmánytár II. 504-506. p.

⁴⁵ Vándor 1994 241. p.

pártjára átállt Kanizsai Imre adhatta a zalai településnek e nevet, megcélozva a család másik, ellenséges ágát, ami V. László oldalán maradt. Így feltehetően Garai Dorottya ált e sértés középpontjában.⁴⁶

1443-ban a Kanizsaiakat ismét az Ulászló elleni pártban találjuk. Ennek következtében a király leghűségesebb hívei, a Rozgonyiak – kihasználva a belpolitikai zűrzavart – a Kanizsaiakra támadtak. Miután elfoglalták Kapuvárt és Sárosvárt, továbbá Kanizsai Imrét – a család ekkorra már nagykorú férfitagját – is fogságba ejtették, megkísérelték Kanizsa várának elfoglalását.⁴⁷ A helytörténeti szakirodalom eme ostromról már Balogh óta megemlékezik, sőt Balogh színesen ecseteli az ostrom körülményeit, amelynek megvizsgálása érdekes lenne, ám mivel nem kapcsolódik szorosan a tárgyalt témánkhoz, csak a szakmai konszenzuson alapuló, oklevelekkel alátámasztható tényeket közlöm.⁴⁸ A Rozgonyi János, Rajmund és Oszvald által vezetett csapatok ellen Kanizsát Bakonaki Török László és Nádasdy Oszvald várnagyok vezetésével az odamenekült környékbeli familiárisok és Benedek kanizsai plébános, veszprémi kanonok védték.⁴⁹ Az ostrom elhúzódott, és a védők kénytelenek voltak az alsólendvai Bánffy családtól segítséget kérni. Megegyeztek, hogy a Bánffyak minden költségét megtérítik, ám addig is átadják a várat nekik, és az egyik Kanizsai testvér elveszi Bánffy Dorottyt.⁵⁰ A felmentő seregnek sikerült felszabadítania Kanizsát, Kanizsai Imre elvette Dorottyt, és minden bizonnyal a költségeket is sikerült megtéríteni, mert a vár visszakerült a Kanizsaiak birtokába.

Balogh János szerint az ostrom után Kanizsai László nevelését Hunyadi Jánosra bízták,

„ki őt udvarába véve fiai Mátyás és László mellé rendelé apródként, hol 1456-ig tartózkodott, a mikoron atyja halála folytán díszes kísérettel – mint ez egy várurhoz illett – haza Nagy-Kanizsa várába bocsátatott, hova [...] Lászlót és Mátyást is meghívá, kik vele is jöttek és itt s a környéken huzamosb ideig mint kanizsai vendégek mulattak; mely alkalommal a nagykanizsai várnak épülése és környéke által pedig: teljesen elragadtattak”.⁵¹

⁴⁶ E. Kovács 2008 112. p., Engel 2001

⁴⁷ Vándor László: Nagykanizsa története a honfoglalástól 1690-ig 20. p.

⁴⁸ Legújabbán Kardos Ferenc közölte Balogh leírását az ostromról, elemézve leírásának mondai háttérét is. Kardos 9-10. p.

⁴⁹ Vándor 1994 248. p.

⁵⁰ Zala oklevéltár II. 519-521. p.

⁵¹ Balogh 61-62. p.

Mindezt V. Molnár László kritika nélkül átvette, így például Kanizsa vára című művében a következő fejezetcím szerepel: A Hunyadi fiúk Kanizsa várában.⁵² Meg kell jegyeznem, hogy Balogh leírásán kívül semmilyen forrásunk nincs sem arról, hogy Kanizsai László Hunyadi udvarában nevelkedett volna, sem arról, hogy a Hunyadi fiúk Kanizsára utaztak volna, és a Hunyadiakkal foglalkozó szakirodalomban sem találtam ilyen adatot. Az külön érdekes kérdés lehet, hogy milyen forrásban szerepelhet Balogh ama megállapítása, hogy a Hunyadi fiúk „teljesen elragadtattak” Kanizsát látván. Szembetűnő az is, hogy Balogh szerint Kanizsai az édesapja halála miatt tért vissza Kanizsára, mivel tudjuk, hogy Kanizsai I. László ekkor már húsz éve halott volt.⁵³

Kanizsai László Nándorfehérvár alatt

Kanizsai László életének kutatásában kulcsszerepet játszik Nándorfehérvár kérdése. A szakirodalom megosztott a kérdést illetően, a Kanizsaiakkal vagy Kanizsával foglalkozó írások már 1876 óta kivétel nélkül közlik az olvasóval, hogy Kanizsai László részt vett az ostromban. Budai Ferenc a Polgári lexikonban meg is jegyzi, hogy Kanizsai részt vett az ostromban, és „igen vitézül hadakozott”.⁵⁴ Ugyanígy tesz Dümmerth Dezső,⁵⁵ és a régebbi összefoglaló művek, A magyar nemzet története⁵⁶, Hóman Bálint és Szekfű Gyula Magyar története,⁵⁷ valamint a legtöbb jelentősebb régebbi hadtörténeti szintézis; Rónai Horváth Jenő Magyar hadi krónikája,⁵⁸ és A magyar nemzet hadtörténete.⁵⁹ Érdekes, hogy Belitzky János a Sopron vármegye története című munkájában Kanizsait és Rozgonyit a nemzetét védő hős főúrként ábrázolja:

⁵² V. Molnár László: Kanizsa vára 21. p.

⁵³ Vándor 1994 241. p.

⁵⁴ Budai 258. p.

⁵⁵ Dümmerth 122. p.

⁵⁶ Fraknói 1896 153. p. 163. p. 177. p. 195. p.

⁵⁷ Hóman-Szekfű 269. p. 313. p. 316. p. 325. p.

⁵⁸ Rónai 292. p.

⁵⁹ Bánlaky 25. p. 265. p. 278. p. 290. p.

„egy Kanizsai, egy Rozgonyi és kétségtelenül kiterjedt rokonságuk és számos familiárisuk, fölismerve az igazi veszélyt, nem a házuktájékát földülő zsoldosok, hanem a nemzet létében fenyegető veszély ellen harcoltak”.⁶⁰

Azonban vannak olyan művek, amelyek kihagyják őt; se A magyar katonai vitézség ezer évében, se a Magyarország hadtörténetében, és a Millenniumi hadtörténetben sem említik meg Nándorfehérvárnál. Sőt Teke Zsuzsa a Hunyadi János és kora című könyvében arról ír, hogy

„Hunyadi hívei közül Rozgonyi Rajnald és Kanizsai László figyelőállásban várta az eseményeket”.⁶¹

Kulcsár Péter szerint

„később (évtizedek múlva) arról is tudnak, hogy a Rozgonyiak meg a Kanizsaiak szintén felkerekedtek, az ő részvételüknek azonban az egykorú dokumentumokban nincs nyoma”.⁶²

E váltás oka véleményem szerint Mályusz Elemérnek a Thuróczy-krónikáról írt híres könyve, melyben megkérdőjelezi Kanizsai ottlétét. Mindezt azzal a két érveléssel támasztja alá, hogy nincs okleveles forrásunk az ottlétéről, valamint Hunyadi nem említette meg őt az ostromról szóló leveleiben.⁶³ Azonban érdemes jobban körüljárni a témát, és megvizsgálni, hogy honnan ered ez a történet, és milyen konkrét adataink vannak.

E témában elsődleges forrásunk Thuróczy János és Antonio Bonfini korabeli műve. Mivel mindkét történetíró Mátyás király udvarában alkotta meg munkáját, ezért feltételezhető róluk, hogy első kézből szereztek adatokat a híres ostrommal kapcsolatban. Thuróczy szerint Nándorfehérvárnál Kanizsai – ő Rozgonyit nem említi – csatlakozott Hunyadihoz, és a falak alatt vívott kézitusája ismertetéseként leírja a végső rohamnál, hogy

„Szilágyi Mihály kapitány és Kanizsai László, ezek a harci erényekben kiváló ifjak, és velük együtt azok a fegyveres csapatok, amelyeket a gróf úr [Hunyadi János] hozott ide, továbbá a keresztesek csapatai is a vár szétrombolt falain állva harcoltak dühösen”,

⁶⁰ Belitzky 848. p.

⁶¹ Teke 211. p.

⁶² Kulcsár 184. p.

⁶³ Mályusz 134. p.

mígnem a török csapatok kénytelenek voltak meghátrálni.⁶⁴ Bonfini már Rozgonyit is említve akkor ír a dunántúli főúrról, mikor a török már a falakon belül van, ezért Hunyadi

„látva, hogy a város végveszedelembbe került, magához hívja nagybátyját, Szilágyi Mihályt, Kanizsai Lászlót meg Rozgonyi Sebestyént és a többi hős magyar főnemes, a várból a piacra rohan, és a törököket hátraszorítja”.⁶⁵

Tehát mindketten a csatának abban a sorsdöntő pillanatában említik meg Kanizsait, amikor a védők nagy erőfeszítések árán kivédtek az utolsó ostromot, és megfordították az ütközet menetét.

Thuróczy és Bonfini művén kívül azonban rendelkezünk még forrásokkal. Legutoljára Czövek Zoltán a doktori értekezésében hívta fel a figyelmet arra, hogy Thomas Ebendorfer krónikájában Kanizsai részt vett Nándorfehérváron Cillei meggyilkolásában.⁶⁶ Ugyanezt erősíti meg Hölczer Konrád, az osztrák főhercegség főtisztviselője egy november 13-án kelt levelében.⁶⁷ Úgy gondolom, hogy ha Kanizsai részt vett Cillei meggyilkolásában, akkor nyilvánvalóan már az ostrom alatt is Nándorfehérváron tartózkodott. Egy okleveles forrás sok kérdést eloszlatna, azonban eddig ilyennel nem rendelkezünk. Az eddigi okleveles kutatásaim alatt sem találtam adatot erről, viszont az is igaz, hogy általam megnézett iratok közül egyik sem keletkezett az ostrom idejére.⁶⁸ Lehetséges, hogy Mátyás király 1464. november 9-i adománylevele, amely hivatkozik Kanizsai László Hunyadi Jánosnak tett „érdemes szolgálataira”,⁶⁹ Nándorfehérvárra gondol, azonban a kérdés megnyugtató tisztázásához csak egy szisztematikus kutatás vezethet.

Balogh művével külön kell foglalkoznunk. Ő ugyanis azt állítja, hogy a két Hunyadi fiú, László és Mátyás éppen Kanizsán tartózkodtak a vár uránál vendégségben, mikor híre jött a török készülődő támadásnak. Apjuk őket és Kanizsait Zimonyba hívta, így Mátyás és a két László a Délvidékre indultak. Ezek után pedig a kanizsai főúr

⁶⁴ Thuróczy 393. p.

⁶⁵ Bonfini 676. p.

⁶⁶ Ebendorfer 437. p.

⁶⁷ Fraknói 1913 114. p.

⁶⁸ Kanizsai első ostrom utáni említése szeptember 15-re esik. DL 15057.

⁶⁹ DL 16078.

„2500 főnyi derék hadával [...] a 46 napig tartott fölszabadító harcban hőiesen részt vett”.⁷⁰

Az ostrom végén pedig, mikor a várbeli katonaság és a Száva túlszárnyáról áthajózó keresztelők az oszmán seregre támadtak, egy kanizsai közvitéz, szabari Szántó János

„a török császár közelébe furakodván, azt nyíllal mellbe lőtte, minekfolytán az lováról lefordult”.⁷¹

és bár nem halt meg, de összezavarta a török sereget. Ám a vitéz a harc hevében eltűnt.⁷² Kétségtelen, hogy a Balogh János által említett 2500 fős bandérium nagyon erős túlzás. A szultánt megsebző Szántó János alakja pedig fikatív, a történet alapját Balogh Thuróczytól vehette, aki leírta, hogy a harcra buzdító török uralkodó egy nyíltól megsebesült és félholtan rogyott össze, ami összezavarta seregét.⁷³ Balogh pedig a szálat úgy varrta el, hogy a hős vitézt „eltűntette” a csata forgatagában.⁷⁴ Mindez erősen megkérdőjelezi a szerző többi állítását is. Ennek ellenére V. Molnár László nem egyszer őt használta fel forrásul a műveiben.⁷⁵ Érdekes megfigyelni, hogy az egyébként kiváló történésznek a szultán megsebzésére vonatkozó történet már gyanús, és nem veszi át, viszont a leírás többi részét úgy tűnik, hogy gyanútlanul elfogadja.

Nándorfehérvártól Németújvárig

Az 1456 és 1459 közti három esztendő Kanizsai László életének legmozgalmasabb, és legszínesebb korszaka. Mint a királyság egyik főura, nem csak megélte, de aktív részese is volt eme esztendők eseményeinek, és az országos politika irányítói közt találjuk, így az országos szakirodalom is e három évnél ír róla a legtöbbet.

Az ostromot követően Balogh János és V. Molnár László szerint Kanizsai visszatért birtokaira, ahol mindent rendben talált, majd újra Nándorfehérvárra ment, és részt vett Cillei Ulrik

⁷⁰ Balogh 62. p.

⁷¹ Balogh 62. p.

⁷² Balogh 62. p.

⁷³ Thuróczy 394. p.

⁷⁴ Balogh 62. p.

⁷⁵ Például V. Molnár 1987 437.p.

meggyilkolásában, ám e megállapításait nem igazolják.⁷⁶ Az azonban biztos, hogy V. László nagybátyja halálát követően megbocsájtást színlelve Budára hívta a két Hunyadi fiút és követőiket, így 1457 tavaszán Kanizsai László is Budára ment.⁷⁷ Ám mint ismeretes, a király március 14-én börtönbe záratta Hunyadi Lászlót és Mátyást, valamint Vitéz Jánost, Modrár Pált,

„továbbá Rozgonyi Sebestyént és Kanizsai Lászlót, ezeket a kiváló származásukkal, birtokaikkal és katonai vitézségükkel ékeskedő férfiakat”

is.⁷⁸ A Garai László nádor által vezetett ítélőszék pedig mindegyiküket fej- és jószágvesztésre ítélte. A budai vár ásatásai során az 1960-as években rábukkantak arra a boltozatos pincesorra és három teremre, amelyben a Kanizsai Lászlót és a többi foglyot feltehetően őrizték. A Vár déli részén az Anjou - korban emelt István - torony melletti épületszárnyban Zsigmond idején elhelyezett Tárnokház (domus tavernicalis) alagsora volt ez, amit bizonyára alkalmilag használtak e célra.⁷⁹ Az ítéletet Hunyadi Lászlón március 16-án végrehajtották,⁸⁰ miközben a többi főúr is a kivégzésre várt. Ám eközben Thuróczy szerint különös esemény történt:

„Peregtek a napok, és az Úr ezernégyszázötvengyolcadik éve közelgett [...] és éppen akkor, amikor a nap a föld alatt folytatja az útját, azon a szerfözlött sötétbe borult éjszakán, mely Krisztus szentséges testének ünnepét közvetlenül követi, Buda várát felhőszakadás rázta meg, és a magas falai közé zárt foglyok az Alhéviz felé eső részen a vár meredek faláról két lepedő segítségével lebocsátkozva, valamennyien kiszabadultak, csupán Mátyás gróf és Modrár Pál maradt vissza a király fogságában”.⁸¹

E romantikus történet valódiságáról nem tudunk meggyőződni, de már Virág Benedek,⁸² és Heltai Gáspár⁸³ is átvette, majd Budai Ferenc,⁸⁴ Balogh János,⁸⁵ Reiszig Ede,⁸⁶ és V. Molnár

⁷⁶ Balogh 63. p., V. Molnár 1987 434. p.

⁷⁷ Bonfini 670. p.

⁷⁸ Thuróczy 404. p., Erről okleveles adattal is rendelkezünk: Házi 4. kötet 171. p.

⁷⁹ Székely 84. p.

⁸⁰ Kubinyi 2001 22. p.

⁸¹ Thuróczy 407. p.

⁸² Virág 341. p.

⁸³ Heltai 263. p.

⁸⁴ Budai 258. p.

⁸⁵ Balogh 63. p.

⁸⁶ Reiszig 71. p. Ő Budaira hivatkozik.

László⁸⁷ e sorok alapján közlik az eseményeket, sőt még Arany János V. László című történelmi drámájában is elmeséli e történetet.⁸⁸ Ám Vándor László⁸⁹ és Bilkei Irén⁹⁰ szerint e történet nélkülözi a történelmi hűséget, és csak annyi a valóságtartalma, hogy Kanizsai kiszabadult. Mindenesetre az oklevéllel alátámasztható tény, hogy 1457. június 11-én Kanizsai már szabad emberként tárgyal a soproni városi tanáccsal.⁹¹ Miután a király a fiatal Mátyást túszként magával víve Bécsbe, majd Prágába menekült, hirtelen rejtélyes körülmények közt elhunyt. Mihelyst a hír a polgárháború dúlta országba eljutott, királyválasztó országgyűlést hívtak össze Rákos mezejére, melyre Thuróczy⁹² és Bonfini⁹³ szerint Szilágyi kíséretében Kanizsai László is megérkezett. Az eredmény nem maradt el; Mátyást a rendek 1458. január 24-én királlyá választották. Ám az új király cseh földön raboskodott. Szilágyiék Vitéz Jánost küldték a fiú kiszabadításáért, és a régi Hunyadi pártól, valamint pár főúrból álló sereg is elindult Csehország felé.⁹⁴ Bonfini szerint e kíséret tagjai közt volt Kanizsai László és Rozgonyi Sebestyén is,⁹⁵ azonban a követség tagjai által hitelesített oklevélen csak Rozgonyi pecsétje látható.⁹⁶

A főurak a kormányzóvá választott Szilágyi Mihállyal az élen úgy gondolták, hogy a még szinte gyermek, tizenöt éves uralkodó nem képes egyedül irányítani az országot, így nekik kell ellátni a fiatal Mátyást tanácsokkal. Ennek megfelelően uralkodásának első napjaiban ottmaradt mellette többek között Vitéz János, Szécsi Dénes érsek, Rozgonyi Sebestyén és Kanizsai László,

„nehogy a korából adódóan illetlenül viselkedjen”.⁹⁷

Mátyás kénytelen volt a családjára és a hozzá hű főurakra támaszkodni, és elviselni a beleszólásukat a királyi ügyekbe. Kénytelen, mert északon Griska szította az ellenállást, délen a török mozgolódott, nyugaton pedig III. Frigyes császár várt az alkalmas pillanatra, hogy lecsapjon az országra. E bajok láttán Mátyás nagybátyjával és „atyai barátaival”, Vitéz Jánossal, Kani-

⁸⁷ V. Molnár László: Kanizsa vára 22. p.

⁸⁸ Arany 132. p.

⁸⁹ Vándor 1994 242. p.

⁹⁰ Bilkei 26. p.

⁹¹ Házi I./4 193. p.

⁹² Thuróczy 410. p.

⁹³ Bonfini 697. p.

⁹⁴ Kubinyi 2001 42. p.

⁹⁵ Bonfini 703. p.

⁹⁶ Czövek 14. p.

⁹⁷ Bonfini 706. p.

zsai Lászlóval, és Rozgonyi Sebestyénnel tanácskozott a teendőkről.⁹⁸ Tehát Kanizsai László nem csak a királyi tanács tagja, de Mátyás közvetlen tanácsosa lett. Emellett, Mátyásnak, mint új uralkodónak, mondhatni kötelessége volt az őt támogató, és veszedelemben mellette és a családja mellett kitartó hű főuraknak meghálálni az eddig tett szolgálataikat, főleg, ha azt akarja, hogy a jövőben is számíthasson rájuk. Így többek közt Kanizsai Lászlót Mátyás a koronázása körül szerzett érdemeiért 1458-ban lovászmesterré,⁹⁹ majd Vas és Zala vármegye főispánjává nevezte ki.¹⁰⁰ Így Kanizsai a királyi udvar főbb méltóságviselői közé emelkedett, valamint azáltal, hogy megkapta a két vármegye főispáni címét, döntő befolyást szerzett Vas és Zala vármegye politikai életében.

Mátyás az címosztáson kívül feladatokat is bízott főuraira; Rozgonyi Sebestyént a Felvidék nyugati részét uraló Giskra ellen küldte, Kanizsai Lászlót pedig 1458 tavaszán, mivel nem sikerült megegyeznie Frigyes császárral a Szent Korona visszaadásáról, a nyugati határszélre küldte 4000 fős katonaság élén.¹⁰¹ Kanizsai csapatai már április közepén Sopron vármegye területén táboroztak. Április 29-én III. Frigyes levélben köszönte meg a soproni tanácsnak, hogy értesítette őt Kanizsai seregének hadmozdulatairól, valamint felszólította a várost, hogy a továbbiakban is értesítsék őt a magyar csapatok hollétéről.¹⁰² A háború azonban elmaradt, és csak kisebb-nagyobb hatalmaskodások történtek.

Kanizsai László és az 1459-es lázadás

Kanizsai László és Mátyás kapcsolata 1459-re annyira megromlott, hogy a főúr csatlakozott a Mátyás-ellenes összeesküvéshez. E tényről Budai Ferenctől Vándor Lászlóig Balogh Jánost kivéve mindenki megemlítette, aki a főúr életével akár csak érintőegesen foglalkozott, azonban a lázadás részleteivel és az okokkal Czövek Zoltánt kivéve részletesebben nem foglalkoztak. Viszont Veszprémy László kutatásait Czövek eredményeivel összevetve Kanizsai életének egyik legjobban feltárt momentuma tárul elénk.

⁹⁸ Bonfini 715. p.

⁹⁹ Egy 1458. július 26-i oklevél már lovászmesterként említi. DL 15270.

¹⁰⁰ Vándor 1994 242. p.

¹⁰¹ Herczegh 43. p.

¹⁰² Belitzky 855. p.

Garai László, a volt nádor III. Frigyes német-római császárt akarta az országba behívni. Ennek érdekében egy Mátyás-ellenes bárói ligát szervezett, és mindezt oly sikeresen tette, hogy 1459. február 17-én Németújváron magyar királlyá választották III. Frigyest. A főurak között ott találjuk Garai László mellett Alsólendvai Bánffy Pál ajtónálló mestert, Monyorókerényi Ellerbach Bertoldot, Gersei Pethő Mikóst és Györgyöt, Szécsi János zalai ispánt, Vitovec János szlavón bánt, a házigazda, Újlaki Miklós macsói bánt, a Bazini és Szentgyörgyi grófokat, Andreas Baumkirchent, és Kanizsai Lászlót, valamint testvérét, Miklóst.¹⁰³ Tehát a dunántúli főnemesség színe-javát. Annak ellenére, hogy a lázadás fő szervezője, Garai László néhány nappal a választás után elhunyt, a császári csapatok a magyar lázadók katonaságával kiegészülve a Rába mentén betörték az országba. III. Frigyes mindenesetre éberségre intette Sopron városát, bár a Kanizsaiakat, akiktől a németeknek a legjobban kellett volna tartaniuk, a császár táborában találjuk.¹⁰⁴ A király Nagy Simont küldte ellenük, aki április 7-én a körмени csatában vereséget szenvedett, viszont a győztes hadsereg nem folytatta az előrenyomulást, hanem visszavonult.¹⁰⁵ Ennek ellenére az is nyilvánvaló, hogy a lázadó seregben is komoly problémák merültek fel, mivel – feltehetően még a csata előtt – Kanizsai László és a szintén lázadó Újlaki Miklós között komoly összeccsapásra került sor, melyben mind két fél nagy kárt szenvedett.¹⁰⁶ Ennek az okát nehéz kideríteni, talán az erdélyi vajdaság kérdése miatt alakult ki ilyen komoly konfliktus közöttük, mindenestre e momentum talán segít megértetni azt, hogy a két Kanizsai a győztes csata utáni napon miért szökött át Mátyás táborába.¹⁰⁷ Ezután László Esztergomba ment, ahol rokonával, Szécsi Dénes esztergomi érsekkel találkozott.¹⁰⁸ Nyilvánvalóan ő fordult Mátyáshoz és Rozgonyi Sebestyénhez a Kanizsaiak ügyében. Rozgonyi fennmaradt számadásából kiderül, hogy ő maga, vagy familiárisai április 17-én tárgyaltak Esztergomban Kanizsaival.¹⁰⁹ Április 19-én összeült a szűkebb királyi tanács, ekkor született a Kanizsaiakról szóló döntés is.¹¹⁰ A kancellárián pedig az április 24-én kelt oklevél, kimondta, hogy míg Kanizsai László birtokai a császár kezében vannak, a király neki adományozza a Zala vármegyei kamarahasznát, és Rozgonyi Sebestyén mellett erdélyi vajdává nevezte ki őt.¹¹¹ Emellett a király Döbrente várát, Pápát, valamint számos Zala vármegyei birtokot ado-

¹⁰³ Veszprémy 2008 43. p.

¹⁰⁴ Belitzky 857. p.

¹⁰⁵ Veszprémy 2008 45. p.

¹⁰⁶ Czövek 16. p.

¹⁰⁷ Vándor tévesen azt írja, hogy az átszökés a csata előtt történt. Vándor 1994 242. p.

¹⁰⁸ Czövek 19. p.

¹⁰⁹ Czövek 19. p.

¹¹⁰ Czövek 19. p.

¹¹¹ Zala vármegye története oklevéltár II. 574-575. p.

mányozott neki.¹¹² Kanizsai inntól kezdve ismét Mátyás mellett forgatta szablyáját, amire jó példa, hogy május 20-án Mischulber Vilmos lánzséri osztrák várnagy értesíti a soproni tanácsot, hogy Kanizsai László és Rozgonyi Sebestyén hadat üzent a császár kezén lévő Kőszegnek.¹¹³ Ám a támadás hamar kimerülhetett, mivel nemsokára a megerősödő császári csapatok viaszorították a magyarokat, és a Rábáig is eljutottak. Ez végzetes módon hatott nem csak László, hanem az egész Kanizsai család életére, mivel a család birtokainak jelentős része pont e területen feküdt. Június 19-én Zenger Frigyes, a császár kőszegi kapitánya azt írja a levelében, hogy Csepreg, Lövvő és a Kanizsai-birtokok a császárnak hódolnak, tehát bántódásuk nem lehet.¹¹⁴ Véleményem szerint a császár is tisztában volt a Kanizsaiak szorongatott helyzetével, és arra számított, hogy újra az ő pártjára állnak. Ezért július 6-án azt a parancsot adta ki, hogy a Kanizsaiak sárvári lakosait további intézkedésig ne zaklassák.¹¹⁵ A Kanizsaiak azonban nem álltak át Frigyes oldalára, hanem folytatták a harcot. Sikertelenül próbálták meg elfoglalni Léka várát, majd Sopron megtámadását tüzték ki célul, ám a további harci cselekményeket félbeszakította Mátyás és III. Frigyes brünni fegyverszüneti megállapodása.¹¹⁶ E ponton érdemes megvizsgálni, hogy mi vezethette Kanizsai Lászlót a lázadáshoz? Szukits Nándor szerint

„Valószínű, Mátyás király őket elleneivé tette a barátjokra, Szilágyira mondott ítélete miatt,”¹¹⁷

ezért lázadtak fel. V. Molnár László pedig a következőképpen próbálta megmagyarázni a történeteket:

„Kanizsai IV. László egész életében méltán élvezte a király bizalmát, bár 1458-1459 fordulóján – rövid időre – testvérével együtt ő is III. Frigyes híveihez csatlakozott. Pártváltoztatásának okát és mozgató rugóit elsősorban abban kereshetjük, hogy a család birtokai az ország nyugati részén (főként Vas, Sopron és Zala vármegyékben) terültek el, s ez „indokolta” az Ausztriához, illetve a Habsburgokhoz fűződő kapcsolatokat.”¹¹⁸

E megállapítás önmagában véve logikusnak hangzik, de elég nehéz összeegyeztetni Kanizsai László viselkedésével, ugyanis nem magyarázza meg, hogy miért nem állt újra a főúr a csá-

¹¹² Teleki 96. p.

¹¹³ Belitzky 858. p.

¹¹⁴ Belitzky 858. p.

¹¹⁵ Belitzky 859. p.

¹¹⁶ Belitzky 860. p.

¹¹⁷ Szukits 25. p.

¹¹⁸ V. Molnár 1987 443. p.

szár mellé? Nyilvánvalóan a fenti megállapítás is befolyásolta Kanizsai döntéseit, ám a képet mindenképpen árnyalni kell. Érdeemes megfigyelni, hogy a Kanizsai család más tagjai hogyan viszonyultak a lázadáshoz. Mint tudjuk, László testvére, Miklós szintén a császár oldalára állt, viszont a testvérpár unokatestvére, Kanizsai Imre velük ellentétben ott van 1459. február 10-én, Budán a Mátyásnak hűségesküt tevő főurak között,¹¹⁹ majd keményen védte Csornai István várnagyával Kapuvárat a császári csapatokkal szemben.¹²⁰ Első látásra ez ellentmondásosnak tűnhet, ám ha ezeket az eseményeket politikai szempontból értékeljük, logikussá válik. A korban ugyanis bevett szokás volt, hogy két uralkodó kétes kimenetelű összecsapása előtt a főúri családok egyik tagja az egyik, míg másik tagja a másik uralkodó mellé áll. Így biztosította be magát a család, és e taktikát is felfedezhetjük ez esetben. Persze emellett és a földrajzi adottságokon kívül biztos, hogy fontos tényezőt játszott Kanizsainál az, hogy nem a lovászmesterségre – amely bár udvari méltóság volt, de valódi hatalmat és befolyást nem jelentett – hanem valamelyik komolyabb kinevezésre vágyott, és ki tudjuk deríteni, hogy mely tisztség elérése volt Kanizsai László célja. Feltételezhető, hogy 1458. november 30-án, egy nappal az után, hogy a király Szegedre országgyűlést hirdetett, Kanizsait valamivel megsérthette, mert később olyan tetteiért kapott kegyelmet, amiket azután követett el, hogy Temesváron otthagytta a királyt.¹²¹ Az a tény, hogy a királlyal történő szakítás az országgyűlés előtt történt, nyilvánvalóvá teszi, hogy az okokat dekrétumaiban kell keresni. Valószínűbb, hogy Mátyás további változást akart a bárói hivatalok élén, illetve nem megfelelően jutalmazta a mellette kiállókat. Kanizsai alighanem az erdélyi vajdaságra áhítozott, amit az mutat, hogy a III. Frigyes magyar királlyá választók között vajdai címmel tűnik föl,¹²² s miután kibékült az uralkodóval, mint láttuk, azonnal meg is kapta a vajdaságot,¹²³ és e címet 1461-ig viselte.¹²⁴ E méltóságban segített létrehozni 1461-ben azt a megállapodást, amely értelmében a még mindig Mátyás ellen harcoló Baziniek és Ellerbach Bertold az uralkodóval fegyverszünetet kötöttek, és ennek következtében elkezdődhettek a tárgyalások a lázadó főurak és a király között.¹²⁵

¹¹⁹ Vándor 1994 242. p.

¹²⁰ Vándor 1994 242. p.

¹²¹ Kubinyi 2001 50. p.

¹²² Az eredeti oklevél megvan, ám az idők során Kanizsai László pecsétje leszakadt róla. Lupescu Radu 200. p.

¹²³ Veszprémy László: Mátyás serege Körmendnél 1459-ben 175. p.

¹²⁴ Az utolsó oklevél, amely vajdaként említi 1461. szeptember 27-én kelt. DL 15644.; 1460-tól pedig testvérevel, Miklóssal együtt viselte a hivatalt. DL 15740., DL 15764.

¹²⁵ DL 15634.

Kanizsai László és az 1467-es erdélyi lázadás

A teória, miszerint Kanizsai László belekeveredett az 1467-es lázadásba, Vándor Lászlótól származik, aki így ír:

„1467-ben már hivatal nélkül említik Mátyás május 23-án kelt leiratában. Nem ismerjük pontosan mellőzöttségének okait, de valószínű, hogy belekeveredhetett az erdélyi lázadásba, amelynek főszereplői hajdani hivatalviselő társai Szentgyörgyi János, Zsigmond és Ellerbach Bertold voltak. Nem tudjuk ugyanis másképpen magyarázni, mit keresne Kanizsa vára Mátyás kezében 1469-ben.”¹²⁶

Ha cáfolni szeretnénk a teóriát, akkor el lehetne mondani, hogy Kanizsai részvételére nincsen konkrét bizonyíték, birtokai a lehető legtávolabb feküdtek Erdélytől, ahol már évek óta nem is viselt hivatalt, másrészt tudjuk, hogy a lázadást vezető főurak bár veszítettek el uradalmakat, mégsem érte őket a király dühe oly erősen el, hogy a központi várakat elveszítsék. Ezzel szemben Kanizsai László a birtokai központjának számító Kanizsát veszítette el, nem is kis időre.¹²⁷ Szóval a király haragudhatott rá, ami azt jelentené, hogy súlyos dolgokat cselekedett Mátyással szemben, erről azonban Bonfini egy szót sem ír, miközben hosszan ecseteli a lázadás részleteit. Emellett fontos felhívni a figyelmet arra az adatra, miszerint Mátyás 1467-es moldvai hadjárata alatt állítólag csak a nádor és a váradi püspök követte az uralkodót, míg a tanács többi része: Vitéz és Várdai érsekek, Janus Pannonius püspök, Rozgonyi János és Kanizsai László Váradon maradt. Tehát Kanizsai 1467-ben, a lázadás után is Mátyás híveként és a királyi tanács tagjaként jelenik meg.¹²⁸

Ennek ellenére Vándor elmélete mellett szól az, hogy az 1467. február elejére összehívott országgyűlés egy nagyszabású adóreformot fogadtatott el. E reform lényege az volt, hogy a király a kamarahaszna (*lucrum camerae*) helyett immár a királyi kincstár adója (*tributum fisci regalis*) néven igényelte a királyt az ország összes jobbágyportája után megillető rendes évi adót. Ráadásul, az eddig megszokottal ellentétben, azt nem telkenként, hanem a több családnak is otthont nyújtó portákként követelte meg.¹²⁹ Mátyás e tette az egész királyságban hatalmas felháborodást keltett, ám a legerősebb felzúdulás – mint tudjuk – Erdélyben támadt. De Zala vármegye nemességének sem tetszettek a változások, mivel a rendek egyenesen megghiúsították az új adó kivetését és a koronavám behajtását. Emiatt a király súlyos megtorlásra ké-

¹²⁶ Vándor 1994 242. p.

¹²⁷ A várban Magyar Balázs kapitány tartózkodott. Zala vármegye története oklevéltár II. 591. p.

¹²⁸ Kubinyi 1988 1-2. 163. p.

¹²⁹ Nógrády 2005 131. p.

szült ellenük, amitől csak azzal a feltétellel állt el, hogy az ellenszegülésükkel okozott kárt megtérítik, a megsértett királyi tisztviselőknek pedig elégtételt szolgáltatnak.¹³⁰ Lehetséges, hogy e történetben Kanizsai is szerepet játszott, mivel feltehetően erősen érintett volt a reform ügyében. Mindezt arra alapozom, hogy az 1459-es lázadást követően a király a Kanizsai testvéreknek adta ideiglenesen, míg vissza nem szerzi a Frigyes által elfoglalt birtokaikat, a Zala vármegyei kamarahasznát.¹³¹ Mátyásnak azonban 1467-re sem sikerült visszaszerezni e birtokokat, így – bár adatunk nincs rá – feltételezhetjük, hogy a zalai kamarahaszna a Kanizsaiak kezében maradt. Az 1467-es országgyűlés rendelkezése értelmében a Kanizsaiak e jövedelme is elapadhatott, amely súlyosan érinthette őket, és erős ellenérzést válthatott ki.¹³²

Érdeemes közelebbről megvizsgálni Kanizsai és a lázadó főurak kapcsolatát is. Elő látása nyilvánvaló, hogy – Szapolyai kivételével – az összes lázadó főúr Kanizsaival együtt nyugat-magyarországi előkelő volt, és már az 1459-es lázadásban is részt vettek. Nyilvánvalóan szoros kötelékek fűzték őket össze, amire bizonyíték, hogy Kanizsai Ellerbach Bertolddal együtt 1464-66 között lovászmester volt.¹³³ Kapcsolatuk szorosságát jól reprezentálja a szentpéterfai templom, mely szentélyének az 1460-as években épült hálóboltozatán a mai napig egymás mellett látható az Ellerbachok, a Szécsiek, a Szentgyörgyiek és a Kanizsaiak címere.¹³⁴

Mindezeket figyelembe véve valószínű, hogy Vándor teóriája megállja a helyét, azonban a részletekről semmilyen információ nem áll rendelkezésünkre, így csak a további kutatás tehet pontot az ügy végére.

Kérdések Kanizsai László halála körül

„... míg Mátyás király 1478-ban híres fekete seregével Frigyes német császár ellen, később pedig az Erdélybe betört törökök ellen működött, addig Kanizsay hatalmas várórságával a Dunán feljött s Dálya és Vukovár közt partra szállott és Eszék, Verőcze, Belovár és Varasdót érintve, a Dráva jobb partján gyorsan előnyomult, itt a bal partra átkelt, és Regedéig tűzzel-vassal pusztított rabló török hadakat támadta meg, és belőlök roppant sokat levágva, foglyaik és zsákmányaiktól

¹³⁰ Fraknói 1890 167. p.

¹³¹ DL 15354.

¹³² E megállapítás mindenképpen további kutatásokat érdemel, mivel a kamarahasznát néhol még Mátyás uralkodása után is szedték.

¹³³ Vándor 1994 242. p.

¹³⁴ Magyarországi művészet 1300-1470 körül 127. p.

megfosztva, szétverte; s foglyaikat nemcsak hogy szabadon bocsátá: de sokakat nehogy ismét a törökök kezeibe jussanak, hazájukba kísértetett, sőt a bizonyítani tudóknak elrablott holmiaikat a zsákmányból vissza is szolgáltatta. Mátyást ezt megtudván, seregének nagyobb részét rögtön Kanizsayéval egyesíté, s a még mindig rabló törököket úzóbe veszi, de csak Jajczánál éri el, hol az egész rabló hadat tönkre tevő és újonnan összerabolt zsákmányaitól megfosztá. Ez alkalommal Kanizsay súlyos sebet kapott, mire hazatérte után a nagykanizsai várban rövid idő múlva el is halt, és a Ferencziek zárdájába tétetett örök nyugalomra...¹³⁵

Így ír Balogh János Kanizsai utolsó napjairól, azonban a fenti leírás igazságtartalma erősen megkérdőjelezhető. Úgy tűnik, hogy ez Vándor Lászlónak is feltűnt, mivel a történetet kihagyva csak ennyit ír Kanizsai haláláról:

„1478-ban egy peres ügyben már néhainak mondják.”¹³⁶

Tette ezt úgy, hogy ismerte Balogh munkáját. A szakirodalom áttekintése során egyedül V. Molnár Lászlónál találok azzal, hogy átvette ezt a történetet Baloghtól.¹³⁷ A történet hitelessége kétes, de a forrásanyag teljes átvizsgálása nélkül biztosan semmit sem jelenthetünk ki. Mindez azért is igaz, mert az 1470-es években is gyakran történtek török betörések a királyság déli területeire.¹³⁸ Ennek ellenére 1478-ra a szakirodalom nem datál ilyen határ menti villongást. Továbbá eddig nem tudunk arról, hogy Kanizsai valamilyen posztot is betöltött volna a Délvidéken, bár birtokai voltak e területen.¹³⁹ Így nem logikus, hogy csapataival Kanizsáról a Délvidékre száguld, és még a Mátyás király által küldött erősítés is időben megérkezik, míg a Délvidéket védő bánokról és kapitányokról nem hallunk semmit. Véleményem szerint valószínűbb, hogy Balogh ez esetben is szabadon engedte a fantáziáját, hogy hősi halált kreáljon az általa oly nagyra tartott főúrnak.

Kanizsai László birtokpolitikája 1456 és 1478 között

A középkorban a nemesi családok erejének nagy részét a birtokügyek kötötték le, ugyanis a föld volt számukra a legfőbb érték, amelyet minden áron megővni, vagy jobb esetben gyarapí-

¹³⁵ Balogh 63-64. p.

¹³⁶ Vándor 1994 242. p.

¹³⁷ V. Molnár 1987 443. p., V. Molnár László: Kanizsa vára 24. p.

¹³⁸ Elég csak az 1479-es kenyérmezei ütközetre gondolnunk.

¹³⁹ Mátyás adományozott Kanizsai Lászlónak Temes vármegyei birtokokat 1459-ben, de további sorsukról nincs információnk. DL 15352., DL 15355., DL 59480.

tani kellett. Természetesen a Kanizsai család sem volt ez alól kivétel. Az okleveles forrásanyag átnézése közben ennek megfelelően az iratok túlnyomó többsége birtokügyekkel vagy hatalmaskodásokkal foglalkozik. Eme okokból kifolyóan fontos, hogy a politikai életrajz mellett az adott család vagy főúr birtokviszonyaival is tisztában legyünk, mivel ez nagymértékben befolyásolta az adott birtokos politikai döntéseit, valamint fontos összefüggést fedezhetünk fel a hivatalviselés és a birtok-elhelyezkedés között is.¹⁴⁰

Ezért – bár e dolgozat alapvetően a politikai életrajzzal és annak historiográfiai problémáival foglalkozik – szükségesnek tartom Kanizsai László birtokügyeinek áttekintését. A nagykanizsai helytörténeti irodalom e témával viszonylag keveset foglalkozott, ám Sopron megye kutatói jelentős eredményeket értek el e terén. Így Herczeg Frigyes és Belitzky János és Házi Jenő munkásságának felhasználásával, valamint az általam talált források tükrében Kanizsai László birtokpolitikája megfelelően rekonstruálható.

Herczeg Frigyes volt az első kutató, aki rendszerezte a Kanizsai család Sopron vármegyei birtokaival kapcsolatos adatokat, ám Belitzky János fogalmazta meg először az oklevelekből kibontakozó folyamatot:

„a XVI. század végének leghatalmasabb sopronmegyei birtokos urai a Kanizsaiak voltak. Gazdagságuk, hatalmuk, befolyásuk fejedelmi megnyilvánulásait már az előzők során láttuk. Bukásuk okait szintén ismerjük és tudjuk, hogy annak, amit a régi fényből és gazdagságból megmentettek, éppen Sopron vármegyei birtokaik képezték alapját. Ezért volt olyan nagy csapás a Kanizsai-családra nézve a Soprontól nyugatra eső területeknek Frigyes császár és hívei kezébejutása.”¹⁴¹

Tehát Belitzky szerint a Kanizsaiak III. Frigyes magyarországi terjeszkedését nagyon megszenvedték, mert súlyosan érintette a Sopron megyei birtokaikat. Eme álláspont vizsgálata lesz e fejezet fő vezérfonala.

A Kanizsai család őseiként számon tartott Osl nemzetség története egészen a honfoglalás koráig visszavezethető. A nemzetség az Árpád-korban Sopron megye tehetősebb birtokosai közé tartozott.¹⁴² Osl Lőrinc csak a XIV. század első felében szerezte meg Kanizsaszeg várát,¹⁴³ és a hozzá tartozó uradalmat, majd innentől fogva kezd a család terjeszkedni Zala és Somogy vármegyében, és rakja át a központját Kanizsára. Ennek ellenére ha végignézzük a XIV. szá-

¹⁴⁰ Erre nagyon jó példa Kubinyi Andrásnak a Kanizsai László kortársának és „szomszédjának”, Újlaki Miklós birtokpolitikájáról írt tanulmánya. Kubinyi 1973

¹⁴¹ Belitzky 974. p.

¹⁴² Vándor 1994 230. p.

¹⁴³ E vár nem azonos a későbbi, Kanizsai II. Miklós által épített várral. Vándor László: A kanizsai vár építési korszakainak kérdései

zad második felében szerzett uradalmakat, Szarvkőt, Kismartont, Lékát, Zaszlopot,¹⁴⁴ Borostyánkőt, Csepreget és Kapuvárt, többségük a nyugati határ mentén, Sopron vármegyében helyezkedett el.¹⁴⁵ Így talán érthető, hogy a Habsburg Albert uralkodását követő zavaros évek alatt a Kanizsai család tagjai miért álltak a Habsburg támogatást élvező Erzsébet királyné pártjára, és támogatták V. László trónigényét. Erzsébet cserébe igyekezett megvédeni az őt támogató családot, és gátolni birtokaikon a hatalmaskodásokat,¹⁴⁶ ám ez csak ideig-óráig sikerült, mivel kénytelen volt a nyugati határ-menti uradalmakat az osztrák főhercegnek és III. Frigyesnek elzálogosítani. Így 1440-ben a szarvkői uradalom is idegen kézbe került.¹⁴⁷ A Sopron vármegyei uradalmak központja, Kismarton is hasonló sorsra jutott, 1445 előtt Albert osztrák főherceg kezében találjuk, aki ebben az évben Eizinger Konrádnak zálogosította el, majd 1451-ben pedig III. Frigyes kezébe került.¹⁴⁸ Tehát látjuk, hogy a Kanizsaiak két nagyon jelentős uradalmukat is elvesztették, ami súlyos érvágás lehetett a család számára. Ezt tetézte az 1443-as esztendő, amikor a már említett kanizsai ostromon kívül a rozgonyiak sikeresen vívták meg Kapuvárt és Sárvárt, és e két települést és uradalmat majd csak 1446-ban kapták vissza.¹⁴⁹ A megmaradt soproni uradalmak sem élvezhették azonban a békét, mivel állandó-sultak a hatalmaskodások. Jó példát nyújtanak erre az 1454-ben történtek: Kertesi Vaytraher Konrád¹⁵⁰ és Hofy Gyles tizenhat, a Kanizsaiak uralma alatt lévő falut támadtak meg, és perzselték fel Sopron és Vas vármegyében.¹⁵¹ Az ilyen, és ehhez hasonló támadások következményeként tekinthető Belitzky szerint az, hogy az időközben újra a Kanizsaiak kezébe kerülő Szarvkő várát és tartozékait 1457-ben Ebenswerti Pottendorfer Györgynek zálogosítja el Kanizsai László és Miklós négyszáz aranyforintért.¹⁵² Sopron városával is meggyült a baja a családnak, és különösen érdekes, hogy legtöbbször a Kanizsaiak voltak a sértettek. Többször előfordult, hogy a család jobbágyait zaklatták, vagyonukat vagy birtokaikat a város lefoglalta.¹⁵³

A helyzet Mátyás hatalomra jutásával sem konszolidálódott. Bár Mátyás 1458. május 31-én kelt oklevele azzal nyugtatja Kanizsai Lászlót, hogy őt, várait és összes javait, amelyeket III. Frigyes birtokol, védelmébe veszi, és a császárral folyó tárgyaláson nem fog róla megfele-

¹⁴⁴ A mai Osip (Ausztia, Burgenland)

¹⁴⁵ Csánki 581. p.

¹⁴⁶ DL 13599.

¹⁴⁷ Herczeg 44. p.

¹⁴⁸ Belitzky 980. p.

¹⁴⁹ Herczeg 44. p.

¹⁵⁰ Belitzky Weitraher Konrádként említi. Belitzky 981. p.

¹⁵¹ Herczeg 46. p.

¹⁵² Belitzky 981. p.

¹⁵³ Herczeg 46-47. p.

kezni, hanem a megegyezésbe őt és javait is bele fogja venni. Valamint megígéri, hogy őt semmiféle szükségében és bajában nem fogja magára hagyni.¹⁵⁴ Azonban a tárgyalások semmilyen eredményt sem hoztak, így Kanizsai Lászlót, mint e terület legjelentősebb főúrát Mátyás a nyugati határszélre küldte 4000 fős katonaság élén 1458 tavaszán.¹⁵⁵ Ám a háború elmaradt, és csak kisebb-nagyobb összecsapások hatalmaskodások történtek. A helyzet megoldatlansága is okot szolgáltatott Kanizsai Lászlónak, hogy részt vegyen az előző fejezetekben tárgyalt 1459-es Mátyás-ellenes összeesküvésben. A kiobbant fegyveres konfliktus megoldást nem, csak további pusztulást hozott a Kanizsaiak birtokaira.

A lázadás menetét már korábban elemeztük, azonban annak a Kanizsaiakra gyakorolt gazdasági hatásait még senki sem elemezte. Miután a Kanizsai testvérek, László és Miklós újra Mátyás oldalára álltak, április 24-én a király három oklevelet adott ki a Kanizsaiakkal kapcsolatban, amelyekben igyekezett kárpótolni őket elvesztett birtokaikért, valamint kinevezte Lászlót erdélyi vajdává. Az egyik oklevélben Mátyás kegyelmet ad a két ellene lázadó főúrnak azzal a feltétellel, hogy inntől kezdve a király hűségén maradnak.¹⁵⁶ A másik oklevél leírja, hogy László, már mint erdélyi vajda a saját és öccse nevében írásban és esküvel biztosította Mátyást az örök hűségről és arról, hogy összes váraikkal, várkastélyaikkal és házaikkal őt hűségesen fogják szolgálni és vele szemben teljes engedelmességet fognak tanúsítani. Emellett amíg Mátyás él, senkit sem fognak Magyarország királyává tenni és a királyt összes ellenfeleivel, különösen Frigyes császárral szemben támogatni fogják. Cserébe a király a Temes vármegyei Chery várát és a hozzá tartozó településeket neki adományozta mindaddig, míg vissza nem tudja szerezni a jelenleg Frigyes császár kezén lévő váraikat, városaikat és egyéb javait.¹⁵⁷ A következő oklevélben pedig az uralkodó a Kanizsai testvéreknek adja Zala vármegye kamara-hasznát ugyancsak addig, amíg a birtokaik III. Frigyes kezében vannak.¹⁵⁸

Tehát jól mérte fel Mátyás, hogy a közeljövőben nem tudja a birtokaikat visszaadni a Kanizsaiaknak, ám addig is, hogy mellette maradjanak, kárpótolni kell őket bevételekkel, és a nyugati határtól messzebb fekvő területekkel. Bár az a tény, hogy a király az ország egyik legjelentősebb bárói családjának a déli végeken adott birtokot, azt is jelentheti, hogy Mátyás érdekelté akarta tenni a Kanizsaiakat a déli végek védelmében.

A család anyagi helyzete azonban mégsem oldódott meg. 1459 augusztusában bár Ondi Manthay Gergely feleségétől, Dorottya asszonytól László örök jogon megkapta a Somogy

¹⁵⁴ DL 15247.

¹⁵⁵ Herczegh 43. p.

¹⁵⁶ DL 15355.

¹⁵⁷ DL 15352.

¹⁵⁸ DL 15354.

vármegyei Surd települést,¹⁵⁹ ám ez nem ellensúlyozta azt, hogy 1461-ben jelentős Zala vármegyei birtokokat Szentgyörgyvárral az élen kellett elzálogosítaniuk Török Ambrusnak és Gebarthi Lőrincnek 3000 magyar aranyforintért.¹⁶⁰ E birtokokat aztán úgy tűnik sikerült visszaszerezniük, ám 1463 végén nagyjából ugyanezeket a birtokokat újra zálogba kellett adniuk.¹⁶¹ Az ügy azonban újabb fordulatot vett, mert 1464. július 27-én Szentgyörgyvár újra a Kanizsaiak kezén van, és a zalai konvent előtt ígérik, hogy visszaadják a jogos tulajdonosának.¹⁶² III. Frigyes embereivel is sok gondjuk lehetett, mivel a bécsújhelyi béke pontjai közé bekerült, hogy Mátyásnak ígéretet kell tennie, hogy ha Garai Jób vagy Kanizsai László III. Frigyes császárt, utódait vagy a kinevezett embereit – akár a saját érdekükben is – zavarnák vagy nyugtalanítanak, ellenük fellép, és segít a császár kezében lévő településeket megvédeni.¹⁶³ Ezzel a lépéssel Mátyás megszegte a Kanizsaiaknak tett ígéretét, és az uralkodó tudatában lehetett annak, hogy cserébe kell valamit nyújtania nekik. Így a király 1464. április 26-án megerősítette Sárvárnak és Kismartonnak a harmincadvám alóli mentességét,¹⁶⁴ novemberben pedig amellet, hogy lovászmesterré nevezte ki Lászlót, neki adományozta a Veszprém vármegyei Döbrente várát és több környező birtokot, valamint Zala és Vas vármegyei településeket.¹⁶⁵ Mindezt pedig azokkal a hűséges szolgálattal indokolta, amelyeket Kanizsai László atyjának, Hunyadi János beszercei grófnak, az ország volt kormányzójának, majd a szent koronának, végül pedig neki tett.¹⁶⁶ Ennek ellenére a család anyagi helyzete tovább romlott, 1468-ban Pereszteget és Családot zálogosítják el,¹⁶⁷ majd a következő évben a pordányi birtokuk jutott ugyanerre a sorsra: Csupor Demeter győri püspök kezébe került.¹⁶⁸ 1471-ben Surd, és több somogyi település került ki a Kanizsaiak kezéből, majd egy évre rá a rábaközi Tamási birtokot adták el Ládonyi Istvánnak ötven aranyforintért.¹⁶⁹ 1475-76 között pedig ismét a győri püspök szerzett jelentős területeket a Kanizsaiak birtokaiból.¹⁷⁰ Emellett az 1460-as évektől kezdve egyre gyakrabban találkozunk olyan oklevelekkel, amelyek a Kanizsaiak hatalmaskodásairól szólnak.¹⁷¹

¹⁵⁹ DL 70405.

¹⁶⁰ DL 15624.

¹⁶¹ DL 15896.

¹⁶² DL 24548.

¹⁶³ DL 15856.

¹⁶⁴ DL 15681.

¹⁶⁵ DL 16078.

¹⁶⁶ DL 16078.

¹⁶⁷ Belitzky 981. p.

¹⁶⁸ Herczegh 48. p.

¹⁶⁹ DL 102586.

¹⁷⁰ Belitzky 982. p.

¹⁷¹ DL 68394., DL 70409., DL 93387., DL 93922., DL 49777.

Eme folyamatot Herczegh a következőképpen értékelte:

„Kanizsay Imre halála után ennek kiskorú fiát, Miklóst, rokona, Kanizsay László vette pártfogásba. Ez kezelte a birtokait, ez nevelte fel az árvát. De rútul meg is csalta. Örökségének a jövedelmeit éveken keresztül a maga céljaira. Birtokait különböző nemzetiségű embereknek elzálgosította. S mindezt az ő tudta nélkül. Ezért a csornai konvent előtt 1480-ban tiltotta gyámját és másokat birtokainak elidegenítésétől.”¹⁷²

Belitzky ugyanerre a következtetésre jutott:

„A könnyelmű rossz gazda elsősorban Kanizsai László volt. Ő Kanizsai Imre halála után ennek kiskorú fiát, Miklóst, vette gyámságba és mint ilyen kezelte ennek birtokait és nevelte az árvát. A kis Kanizsai Miklós örökségét és jövedelmeit azonban éveken keresztül a maga céljaira használta fel és birtokait különböző kisebb-nagyobb birtokosoknak elzalogosította. Mindezt persze a gyermek tudta nélkül cselekedte, aki azután fölcseperedvén, 1480-ban a csornai konvent előtt tilalmazta gyámját birtokainak elidegenítésétől.”¹⁷³

Tehát Belitzky szinte szóról-szóra megismételte Herczegh állítását. Azonban Kanizsai Lászlót 1478-ban már halottként említik, így biztos, hogy nem őt tiltják Miklós birtokainak elidegenítésétől. Emellett pedig véleményem szerint az előbb látott folyamat mögött inkább az állandó háborús helyzet, illetve a nyugati határszélen lévő birtokaik idegen kézbe kerülése, mint a könnyelmű gazdálkodás állt.

Összességében kijelenthető, hogy Belitzkynek a tézise megállja a helyét, mivel III. Frigyes nyugat-magyarországi terjeszkedése valóban gazdaságilag ellehetetlenítette a Kanizsai családot.

¹⁷² Herczegh 50. p.

¹⁷³ Belitzky 983. p.

Összegzés

A szakirodalom átvizsgálása és a forrásokkal való összevetése után megállapítható, hogy a család története viszonylag jól feltérképezett, ám Kanizsai László életével kapcsolatban akadnak komoly hiányosságok és problémák. A gyermekkorával szinte senki sem foglalkozott még, és Nándorfehérvár ostrománál való részvétele sem bizonyítható teljesen megnyugtatóan. Az 1459-es lázadásban betöltött szerepe ellenben a legjobban felderített korszaka az életének. Vándor László hipotézise, mely szerint belekeveredett az 1467-es lázadásba, viszonylag erős lábakon áll, de mindenképpen további kutatást igényel, ugyanúgy, mint a halála körüli események. A birtokpolitikája Sopron vármegye viszonylatában jól dokumentált, ám a teljes – minden birtokra kiterjedő – kép megrajzolása még nem történt meg. Ennek orvoslása érdekében igyekeztem egy vázlatos, ám átfogó képet adni a főúr birtokpolitikájáról, amely nélkül a politikai döntései sem értelmezhetők megfelelően. Az eddigi szakirodalom alig vette figyelembe a történetírók műveit, és így véleményem szerint fontos forrásanyagot nélkülöztek. E hiányt igyekeztem orvosolni, és a történetírók minden Kanizsai Lászlóval kapcsolatos megjegyzését közölni a dolgozatomban.

Az egyik legnagyobb szakirodalmi problémát Balogh János műve jelenti. A dolgozatomban igyekeztem bemutatni, hogy több biztosan téves vagy kitalált történetet ír le, emellett nem hivatkozik semmire, így az információi hitelességét sem tudjuk ellenőrizni, aminek következtében a talán valós kijelentései is erősen megkérdőjeleződnek. Ez gyakran megesik a XIX. században írt művekkel, ám az már nagy probléma, hogy Balogh művét többen felhasználták a munkáikban, és így a hamis vagy csak gyanús megállapításai széles körben elterjedtek. Eddig senki sem figyelmeztette sem a szakmát, sem az érdeklődő közönséget erre a problémára. Pedig erre nagy szükség lenne, többek közt azért is, mert Balogh könyve több mint kétszáz év elteltével szinte beszerezhetlenné vált, ám 2012-ben újra kiadták. Véleményem szerint Balogh művét csak, mint historiográfiai érdekességet, szabadna kézbe venni, és ezt másokban is tudatosítani kellene.

Fontos lenne végre megírni Kanizsai István zágrábi püspök, Kanizsai János esztergomi érsek, és Kanizsai Orsolya mellett végre Kanizsai László életrajzát is, amely elsősorban a forrásokra támaszkodik, mindezt egybeolvasztja a segédtudományok és a régészeti kutatás új eredményivel, választ ad az eddigi – a szakirodalom ellentmondásaiból származó – kérdésekre és végleg leszámol az eddigi téves megállapításokkal. Mindez hatalmas munka, de remélem, hogy e dolgozattal sikerült az első lépéseket megtenni.

Melléklet

**A Kanizsai család legfontosabb
uradalmi Mátyás uralkodása alatt**

A szentpéterfai templom Kanizsai-címere
(a szerző képe, 2012. június 25.)

Bibliográfia

Arany = Arany János összes költeményei I-II., Szerk.: Keresztury Dezső és Keresztury Mária, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1978.

Balogh = Balogh János: Nagy-Kanizsa város és vidékének hadtörténelmi leírása, Fischer Fülöp Könyvkereskedése, Nagykanizsa, 1896.

Belitzky = Belitzky János: Sopron vármegye története I., Stephaneum Nyomda, Budapest, 1938.

Bilkei = Bilkei Irén: Adatok Zala megye Mátyás-kori történetéhez IN: Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Philosophica. Tomus XIV. – Fasciculus 2. Reneszánsz tanulmányok, Szerk. Horváth Zita, Miskolc, 2009.

Bonfini = Antonio Bonfini: A magyar történelem tizedei (fordította Kulcsár Péter), Balassi Kiadó, Budapest, 1995.

Budai = Budai Ferenc: Budai Ferencz polgári lexikona, Nagyváradi, 1804-1805.

Czövek = Czövek Zoltán: Számadás, leltár, végrendelet. Tanulmányok középkor végi forrásokról (doktori disszertáció) IN: Debreceni Egyetem Elektronikus Archívum (<http://ganymedes.lib.unideb.hu:8080/dea/handle/2437/117182>, hozzáférés: 2012. november 16.)

Csánki = Csánki Dezső, Fekete Nagy Antal: Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában I-IV., Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1890-1941.

Bánlaky = Doberdoi Bánlaky József: A magyar nemzet hadtörténelme, 12. rész, I. kötet Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1936.

Dümmerth = Dümmerth Dezső: A két Hunyadi, Panoráma Kiadó 1985.

Ebendorfer = Ebendorfer, Thomas: Chronica Austriae IN: MONUMENTA GERMANICAE HISTORICA 1967 (Hozzáférés: http://www.dmgh.de/de/fs1/object/display/bsb0000_0693_meta:titlePage.html?sortIndex=010:060:0013:010:00:00, hozzáférés: 2012. október 21.)

Engel 1996 = Engel Pál: Uradalomszervezés a Dunántúlon a XIV-XV. században IN: Tanulmányok Pápa város történetéből 2., Szerk.: Hermann István, Pápa Város önkormányzata, Pápa, 1996.

Engel 2001 = Engel Pál: Anyádvaloga monográfiája, IN: HOLMI 2001 augusztus (<http://www.holmi.org/2001/08/engel-pal-anyadvaloga-monografiaja>, hozzáférés: 2012. december 14.)

Engel 2003 = Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301—1457 és Középkori magyar genealógia, IN: Arcanum DVD könyvtár IV. — Családtörténet, heraldika, honismeret, Arcanum Adatbázis Kft., 2003.

E. Kovács 1990 = E. Kovács Péter: Matthias Corvinus, Officina Nova, Budapest, 1990.

E. Kovács 2008 = E. Kovács Péter: Hétköznapi élet Mátyás király korában, Corvina Kiadó, Budapest, 2008.

Fraknói 1913 = Fraknói Vilmos: Szilágyi Mihály, Mátyás király nagybátyja, Franklin-Társulat, Budapest, 1913.

Fraknói 1896 = Fraknói Vilmos: A magyar Nemzet története IV, A Hunyadiak és a Jagellók kora (1440-1526), Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, Budapest, 1896.

Fraknói 1890 = Fraknói Vilmos: Hunyadi Mátyás király, Franklin-társulat, Budapest, 1890.

Házi = Sopron szabad királyi város története I. rész 1-17. kötet, Szerk.: Házi Jenő, Sopron, 1921-1929.

Heltai = Heltai Gáspár: Krónika az magyaroknak dolgairól, Magyar Helikon, 1981.

Herczeg = Herczeg Frigyes: Sopron vármegye története a Hunyadiak korában (1437-1490), Pannonhalma, 1935.

Holub = Holub József: Zala megye története a középkorban I., Pécs, 1929.

Horváth = Horváth Richárd: Győr megye hatóságának oklevelei (1318-1525), Győri Egyházmegyei Levéltár, Győr, 2005.

Hóman-Szekfű = Hóman Bálint-Szekfű Gyula: Magyar történet III., Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest é. n.

Hunyadi Mátyás, a király = Hunyadi Mátyás, a király. Hagyomány és megújulás a királyi udvarban 1458-1490, Kiállítási katalógus, Szerk.: Farbak Péter, Spekner Enikő, Szende Katalin, Végh András, Budapesti Történeti Múzeum, Budapest, 2008.

Karácsonyi = Dr. Karácsonyi János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1900.

Kardos = Kardos Ferenc: KINCSES, HARCOS KANIZSA, A törökkorhoz kötődő mondák Nagykanizsáról és vidékéről, Nagykanizsai Honismereti Füzetek 32., Nagykanizsai Városvédő Egyesület, Nagykanizsa, 2010.

Körmendi = Körmendi Tamás: Az Osl nemzetség címerváltozásai a középkorban, IN: Turul, 2010. 83. kötet, 1. füzet

Kubinyi 1973 = Kubinyi András: A kaposújvári uradalom és a Somogy megyei familiárisok szerepe Újlaki Miklós birtokpolitikájában (Adatok a XV. századi feudális nagybirtok hatalmi

politikájához), IN: Somogy megye múltjából, Levéltári évkönyv 4., Szerk.: Kanyar József, Kaposvár, 1973.

Kubinyi 1988 = Kubinyi András: Bárók a királyi tanácsban Mátyás és II. Ulászló idejében, IN: Századok 1988. 1-2.

Kubinyi 2001 = Kubinyi András: Mátyás király, Vince Kiadó, Budapest, 2001.

Kubinyi: Szécsi Dénes = Kubinyi András: Szécsi Dénes esztergomi érsek IN: Lux Pannoniae Esztergom, Az ezeréves kulturális metropolis konferencia 2000. június 15-16-17., Esztergom, 2001.

Kulcsár = Kulcsár Péter: Kapisztrán János, Gondolat Kiadó, Bp. 1987.

Lupescu Radu: Mátyás királlyá választása és koronázása, IN: Mátyás és a humanizmus, Szerk.: Csukovits Enikő, Osiris Kiadó, Budapest, 2008.

DL = Magyar Nemzeti Levéltár Diplomatikai levéltára

Magyarország hadtörténete I. = Magyarország hadtörténete I. Főszerkesztő: Liptai Ervin, Zrínyi Katonai Kiadó 1985.

Magyarországi művészet 1300-1470 körül = Magyarországi művészet 1300-1470 körül, Akadémiai Kiadó, Budapest, szerk: Marosi Ernő, 1987.

Magyar Országos Levéltár: A Középkori Magyarország Levéltári Forrásainak Adatbázisa (<http://mol.arcanum.hu/dldf/opt/a110505html?v=pdf&a=start>, hozzáférés: 2012. december 4.)

Mályusz = Mályusz Elemér: A Thuróczy-krónika és forrásai, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967.

Mátyás és a humanizmus = Mátyás és a humanizmus, Szerk.: Csukovits Enikő, Osiris Kiadó, Budapest, 2008.

Markó = Markó László: A magyar állam főméltóságai Szent Istvántól napjainkig, életrajzi lexikon, Magyar Könyvklub, Budapest, 2000.

Méri = Méri István: A kanizsai várásatás, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1988.

Nagy = Nagy Iván: Magyarország családai, Ráth Mór, Pest, 1859.

Nógrády 2005 = Nógrády Árpád: A lázadás ára IN: Erdélyi Múzeum 67., 2005.

Nógrády 2011 = Nógrády Árpád: Kanizsai László számadáskönyve, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2011.

Rácz = Rácz György: Zala megye birtokviszonyai az Anjou- és Zsigmond-korban Zala megye ezer éve, Szerk.: Kostyál László, 2001.

Reiszig = Reiszig Ede: A Kanizsaiak a XV. században, Turul, 1941. 1-2. szám

Regeszták a vasvári káptalan levéltárának okleveleiről (1130) 1212-1526 = Regeszták a vasvári káptalan levéltárának okleveleiről (1130) 1212-1526, Szerk.: Kóta Péter, Szombathely, 1997.

Rónai = Rónai Horváth Jenő: Magyar hadi krónika, a magyar nemzet ezeréves küzdelmeinek katonai története, Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi Bizottsága, Budapest, 1895.
Sopron vármegye története = Sopron vármegye története, oklevéltár I-II., Szerk.: Nagy Imre, Sopron, 1889-1891.

Száráz = Száráz Csilla: Vár és város, Kanizsa török kori története az utóbbi évek régészeti kutatásainak tükrében, Nagykanizsa, 2011.

Székely = Székely György: Hunyadi László kivégzése, struktúraváltozások a magyar állam és főváros kormányzásában IN: Tanulmányok Budapest Múltjából 22. 1988.

Szukits = Dr. Szukits Nándor: Kanizsa-vár története, IN: Adatok Zalamegye történetéhez, Szerk.: Bátorfi Lajos, Nagy-Kanizsa, 1876.

Teke = Teke Zsuzsa: Hunyadi János és kora, Gondolat Kiadó, Budapest, 1980.

Teleki = Teleki József gróf: Hunyadiak kora Magyarországon, I-XII., Pest, 1852-1863.

Thuróczy = Thuróczy János: A magyarok krónikája, (fordította Horváth János) Európa Könyvkiadó, Budapest, 1980.

Vándor 1992 = Vándor László: A kanizsai vár építési idejének és topográfiájának kérdései, Castrum Bene, Budapest, 1992.

Vándor 1994 = Vándor László: Kanizsa története a honfoglalástól a város török alóli felszabadulásáig IN: Nagykanizsa városi monográfia I., Nagykanizsa Megyei Jogú Város Önkormányzata, Nagykanizsa, 1994.

Vándor László: A kanizsai vár építési korszakainak kérdései = Vándor László: A kanizsai vár építési korszakainak kérdései, Zalai Múzeum 1992.

Vándor László: Nagykanizsa története a honfoglalástól 1690-ig = Vándor László: Nagykanizsa története a honfoglalástól 1690-ig, Városi Tanács Művelődésügyi Osztálya Nagykanizsa, Zala Nyomda é.n.

Veszprémy 2008 = Veszprémy László: „Reddidit amissum fugiens Germanus honorem” Az 1459-es körmendi ütközet historiográfiájához, IN: Lovagvilág Magyarországon, Szerk.: Veszprémy László, Argumentum Kiadó, 2008.

Veszprémy László: Mátyás serege Körömnél 1459-ben = Veszprémy László: Mátyás serege Körömnél 1459-ben IN: Rex invictissimus Hadsereg és hadszervezet a Mátyás kori Magyarországon, Szerk.: Veszprémy László, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2008.

Virág = Virág Benedek: Magyar Századok, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1983.

V. Molnár László: Kanizsa vára = V. Molnár László: Kanizsa vára, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1987.

V. Molnár 1987 = V. Molnár László: Adalékok a Kanizsai-család és névadó váruk Mohács előtti történetéhez IN: Hadtörténelmi Közlemények, 34. 1987.

Zala megye archontológiája = Zala megye archontológiája, Szerk.: Molnár András, Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 2000.

Zala vármegye története, oklevéltár II. = Zala vármegye története, oklevéltár II. 1364-1498., Szerk.: Nagy Imre, Véghely Dezső, Nagy Gyula, Budapest, 1890.